

הרב אורי סדן

יחסי עבודה בזמן מבצע 'צוק איתן'

רקע

בקיץ האחרון הייתה מדינת ישראל במצב חירום לאומי. טילים נפלו ברחבי הארץ ובעיקר בדרומה, משפחות עקרו ממקומן וגברים רבים גויסו לצבא. מצב זה השפיע רבות גם על הכלכלה, בין השאר בתחום יחסי העבודה. נשאלות שאלות כגון: כיצד יש לנהוג כאשר עקב המצב נבצר מן העובד להגיע למקום עבודתו? מה לעשות כאשר המעביד מקבל הוראה מפיקוד העורף לסגור את שערי מקום העבודה עד יעבור זעם? ובכלל, מי אמור 'לשלם את המחיר' הכלכלי של המצב?¹

א. עובד שנבצר ממנו להגיע למקום עבודתו

במצב שגרה, אדם שהתקשר ביחסי עבודה עם מקום עבודה, מחויב הוא למקום עבודתו במשך כל תקופת ההעסקה, כפי שקבע עם מעבידו. מובן שתמיד עומדת לו הזכות להתפטר מעבודתו, אולם גם זכות זו מוגבלת; ונקבע כי על העובד להודיע על ההתפטרות מספיק זמן מראש כדי שלא ייגרם נזק למעביד, ואם לא כן עליו לשאת בתוצאות התפטרותו. וכך קובעת המשנה במסכת בבא מציעא (פ"ו מ"א):

שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה, וכל דבר שאבד, וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען.

אולם ההלכה מכירה בכך שלעתים עשויים להיווצר מצבים שאינם ניתנים לחיזוי מראש, ובהם נבצר מהעובד למלא את חובתו ולהגיע למקום עבודתו. דוגמא לכך מובאת בברייתא במסכת בבא מציעא (עז ע"א):

השוכר את הפועל, ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא - נותן לו שכרו, אם קבלן הוא - נותן לו קבלנותו.

יתר על כן, בגמרא (שם ע"ב) מבואר שזכותו של האדם להיעדר מעבודתו ולא להיפגע מכך עומדת לו גם במקרה שהיעדרותו מעבודתו תגרום נזק בלתי הפיך למעסיקו; וכך פסק גם השו"ע (חו"מ סי' שלג סעי' ה):

1. בירור הלכות אלו נעשה בהרחבה בספרי העוסק בדיני העבודה במדינת ישראל על פי ההלכה. הספר עומד לצאת בקרוב בהוצאת מכון כת"ר. כאן מובאת מסקנת הדברים הנוגעת לענייננו.

בדבר האבוד, כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזור בו. א"כ נאנס, כגון שחלה או ששמע שמת לו מת.

הדוגמאות שמביאה הגמרא בתור עילה מוצדקת להיעדרות מהעבודה הינן אבלות או מחלה, אולם בתוספתא מובא כי גם גיוס לצבא הוא עילה מוצדקת להיעדרות.² המשותף לדוגמאות אלו הוא שבהן המציאות האובייקטיבית אינה מאפשרת לאדם לעשות את מלאכתו, בשל מגבלה פיזית, או בשל מגבלה מטעם ההלכה.

אם כן נראה שגיוס לשירות המילואים או אי יכולת אובייקטיבית להגיע למקום העבודה הם עילות מוצדקות להיעדרות. נשאלת השאלה מה הדין אם העובד עצמו אינו מנוע מלהגיע לעבודה אלא שבעקבות סגירת מוסדות חינוך לילדיו או גיוס בן הזוג למילואים נמנע מהעובד (או העובדת) להגיע למקום העבודה? מקרה דומה מובא בשו"ת 'תרומת הדשן' (סי' שכט). לדעתו, יש להרחיב את הגדרת המושג 'אונס' גם למקרים שבהם האדם אינו מנוע מלעבוד אובייקטיבית, אלא שנוצר מצב שבו כל אדם סביר³ יראה בהחלטה להיעדר מהעבודה לפרק זמן נתון החלטה מתבקשת, כגון מחלה של קרוב משפחה שמוטל עליו לטפל בו; וזו לשונו:

נראה אף על גב דתלמודא לא חשיב אונס אלא שמע שמת לו מת או אחזתו לעצמו חמה, מכל מקום כגון האי גונא נמי חשיב אונס כדמוכח פרק ארבע נדרים⁴... הא קמן דחלה בנו חשיב אונס שצריך להיות עמו, ואשתו רמיא עליה טפי דכגופו דמיא.

כך פסק גם הרמ"א להלכה,⁵ שכל מקרה שבו אדם סביר לא היה מגיע למקום עבודתו, יש לראותו כאונס, הפוטר את העובד ממחויבותו ומאחריותו לנזקים שיגרמו בגין היעדרותו.

2. וזה לשון התוספתא, בבא מציעא פ"ז ה"ח: 'השוכר את הפועל ונזדמן לו אנגריא לא יאמר לו הרי זה לפניך אלא נותן לו שכרו במה שעשה'. נעיר כי במדינת ישראל החוק קובע ששירות מילואים נחשב עילה מוצדקת להתפטרות, ולא זו בלבד אלא שיש איסור לפטר עובד בשל שירות מילואים, ואיסור גורף לפטרו מכל סיבה אחרת במהלך השירות ושלושים יום אחריו (חוק חיילים משוחררים, החזרה לעבודה, התש"ט).

3. למעט מקרים שבהם עדיין היה מקום לשיקול דעת האם להפסיק את העבודה, והחלטה להמשיך בעבודה לא הייתה בלתי סבירה לחלוטין. כך כותב בעל הכנסת הגדולה, בשו"ת בעי חיי, חו"מ א סי' ריט.

4. זו לשון המשנה נדרים פ"ג מ"ג: '...וחלה הוא או שחלה בנו, או שעכבו נהר - הרי אלו נדרי אונסין'. לדעת שער המשפט, סי' נה ס"ק ג, יש לדחות ראייה זו, שכן נדרי אונסין מוגדרים לפי דעת בני אדם, וכל מקרה שבו לו האדם היה יודע לא היה נודר, הרי מוכח שעל מקרה שכזה לא נדר. לעומת זאת, הפועל המתחייב בקניין לעשות מלאכתו, אין דעתו ודעת העולם משנה כלל, שכן ההתחייבות שלו מחייבת לחלוטין אלא אם כן נבצר ממנו אובייקטיבית לבצעה.

5. רמ"א, חו"מ סי' שלג סעי' ה. כך הכריע גם שער המשפט, שם, למרות הסתייגותו, שכן 'כיון שאינו אלא גרמא מקילין ביה טפי; וכן הוא בפתחי חושן, סי' יא סעי' יח (מג).

ב. מעביד שהיב לסגור את שערי מקום העבודה

כשם שהעובד מחויב למעביד כך המעביד מחויב לעובד, ועליו לספק לו עבודה במשך כל תקופת ההעסקה, כפי שקבעו ביניהם; שכן שנינו במסכת בבא מציעא (עו ע"ב): השוכר את הפועלים והטעו את בעה"ב או בעה"ב הטעה אותן אין להן זה על זה אלא תרעומת. במה דברים אמורים שלא הלכו אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה, פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה - נותן להן שכרן משלם. אולם כאשר נוצרו נסיבות שבהן המעסיק אינו יכול להעסיק את העובד, רשאי הוא להודיע לעובד כי הוא מבקש להשעות את יחסי העבודה ביניהם, ואינו חייב להמשיך ולשלם לו את שכרו. עיקרון זה נלמד מהגמרא בבא מציעא (עז ע"א):

האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא, ופסק נהרא בפלגא דיומא, אי לא עביד דפסיק - פסידא דפועלים. עביד דפסיק, אי בני מתא - פסידא דפועלים, לאו בני מתא - פסידא דבעל הבית.

הגמרא עוסקת במקרה שבו שכר אדם פועלים להשקות את השדה, אך מקור המים נגמר באמצע היום. היא קובעת כי היות והעבודה לא נעשתה מחמת אונס, בעל הבית פטור מלשלם לפועלים את שכרם על עבודה שלא עשו⁶. נמצאנו למדים כי מעביד אשר נאלץ לסגור את שערי מקום העבודה בפני העובדים משיקולי ביטחון, אינו חייב לשלם לעובדים את שכרם.

ג. סיכול חוזה עבודה - עמדת החוק הישראלי

החוק הישראלי מגדיר מצב שנבצר בו מהעובד או מהמעביד לממש את התחייבותם בשם 'סיכול'⁷. במצב זה אין המפר את החוזה אחראי לתוצאות הפרת החוזה. חוק זה

6. וכך פסק להלכה השו"ע, חו"מ סי' שלד סעי' א. ישנה דעה חריגה בראשונים שלפיה גם במקרה של אונס חייב בעל הבית לשלם, כל עוד הפועל מוכן מצידו לבצע את העבודה. זו דעת רבנו יחיאל מפריס, בשערי תשובות למהר"ם, סי' תקכא, שכתב כי 'השוכר מלמד לבנו ובאמצע השכירות חלה או מת... חייב לתת לו כל השכירות'. דעה כזו, 'מעודגת' קצת יותר, אפשר למצוא בדברי רבנו יואל, (מרדכי, בבא מציעא סי' שנו, וכן כתב הרשב"א, שו"ת ח"ו סי' רכד). לדבריו באונס מצידו של בעל הבית, חייב בעל הבית לשלם לעובד את שכרו, כל עוד העובד יכול לבצע את העבודה; וז"ל: 'היכא דמת הנער בחצי שנתו דיכול המלמד לתבוע כל שכרו דמצי למימר הב לי בנך ואלמדנו' (מה שאין כן במקרה שהילד חלה, שכן אז אמירה זו חסרת כיסוי, כי לא ניתן ללמד ילד חולה). בדבריהם מתבססים הראשונים הנ"ל על השוואתם את דין הפועל לדין היין והספינה שטבעו (בבא מציעא עט ע"א). אולם המהר"ם (במרדכי שם סי' שמה-ו), תלמידו של רבנו יחיאל, הקשה וחלק עליו, וסבר כדעת ר"י מדנפייר, שלפיה לא משנה מהו מקור האונס או אם יש נכונות מצידו של העובד לעבוד, ובכל מקרה שהאונס מנע את המלאכה, העובד אינו זכאי לשכרו. כדעתו פסקו הרמ"א, חו"מ סי' שלד סעי' ד; והש"ך לשו"ע שם, ס"ק ב; וראה מחנה אפרים, הל' שכירות פ"ד, שיישב קושיות המהר"ם.

7. וזו לשון חוק החוזים (תרופות) תשל"א סעיף 18(א): 'היתה הפרת החוזה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריתת החוזה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החוזה באותן נסיבות הוא בלתי-אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החוזה שהופר או לפיצויים'.

עולה בקנה אחד עם גישת ההלכה, המשחררת את העובד מאחריות אם הפסקת עבודתו אירעה בעל כורחו. אלא שהחוק אינו מגדיר מה נחשב לאונס המצדיק את השימוש בטענת 'סיכול'. הגדרה זו נעשתה בבתי המשפט במדינת ישראל, ומסתבר כי גישת בתי המשפט שונה שינוי ניכר מגישת ההלכה: גישת בתי המשפט רואה בחוזה העבודה התחייבות מוחלטת, שיש לקיימה בכל מקרה או לפחות את הצד השני אם הופרה. למעשה, לפי גישה זו אפשר להשתמש בטענת 'סיכול' רק במצבים קיצוניים ונדירים, שאפילו לא ניתן היה לצפותם או להעלותם על הדעת.⁸ (גישה זו של בתי המשפט מושפעת מאוד מגישת בתי המשפט באנגליה). לעומת גישה זו, כאמור ההלכה רואה בעובד הנעדר מעבודתו אונס, בכל מצב שבו אדם סביר לא היה ממשיך בעבודתו. למרות הגישה הכללית של בתי המשפט, המקרה שאנו עוסקים בו מוזכר ספיציפית בחוקי מדינת ישראל⁹; ולפי החוק מצב חירום לאומי הוא סיבה מוצדקת להיעדרות מהעבודה, ואין לפגוע בעובד שנעדר מסיבה זו.

ד. היעדרות בשל מצב חירום - תשלום שכר מלא או חלקי

כאמור לעיל, כאשר נוצר מצב שהעובד או המעביד אינם יכולים לממש את החוזה ביניהם הם אינם חייבים לעמוד במחויבותם להתקשרות ביניהם ולא יוטלו עליהם כל חובות בשל כך. אולם הקפאת ההתקשרות בין הצדדים, משמעותה הכספית היא כי העובד יקבל את שכרו על התקופה שעבד בה, אך לא יקבל כל תשלום על התקופה שנבצר ממנו לעבוד בה או שנבצר ממעבידו להעסיקו בה. התוספת¹⁰ קובעת כי אדם שנבצר ממנו מלהגיע למקום עבודתו, אינו זכאי לשכר אלא על התקופה שעבד בה בפועל: 'השוכר את הפועל ונזדמן לו אנגריא לא יאמר לו הרי זה לפניך אלא נותן לו שכרו במה שעשה'. וכך מפרש רש"י את הברייתא שהובאה לעיל¹¹: 'הואיל ואנוס הוא, אין לקנסו ולעשות ידו על התחתונה, ונותן לו חצי דמי שכרו'. חריגה אפשרית לדין זה אפשר למצוא בפוסקים, בנוגע למקרה שבו הפסקת עבודה התרחשה עקב פגיעה

8. לדוגמה, לדידו של בית המשפט העליון גירוש מאוגנדה שבוצע בהחלטה פתאומית של דיקטטור מטורף (אידי אמין), אינו מצדיק שימוש בטענת הסיכול (ע"א 101/74 חירם לנדאו נגד מקורות חברת מים בע"מ). ולדידו של השופט לנדוי, פריצת מלחמה ומוות אינם עילה להחלת סעיף סיכול, שכן בישראל פריצת מלחמה הינה דבר צפוי (ע"א 865/76 חנה לופז ואח' נגד אלי שושני). נעיר כי גישה זו זכתה לביקורת בתוך בתי המשפט עצמם (ראה דעת המיעוט של השופט אנגלרד ע"א 6329/97 עזרא רגב נגד משרד הביטחון), והיא עשויה להשתנות עם שינוי החוק (טיטה לחוק דיני ממונות סעיף 131). לפי הצעת החוק החדש, יהיה על בית המשפט לבחון האם הצד שנבצר ממנו לקיים את חלקו בחוזה לקח על עצמו את האפשרות שיאלץ לשאת בתוצאות אף על פי שיבצר ממנו לקיים את חלקו ('מבחן הסיכון'). חוק זה קרוב יותר לעמדת ההלכה, אם כי עדיין אינו מאמץ את מבחן הסבירות לקיום חוזה העבודה שמעמידה ההלכה.

9. חוק הגנה על עובדים בשעת חירום תשס"ו.

10. תוספתא, בבא מציעא פ"ז ה"ח.

11. וכך פוסק הרמ"א, שם.

בציבור שלם. במקרה כזה נחלקו הפוסקים האם מקום העבודה חייב לשלם לעובדים את שכרם גם עבור התקופה שבה לא עבדו¹². הלכה זו לא נאמרה במקורה בנוגע לדיני שכירות פועלים אלא בנוגע לדיני הכירת קרקעות. בנוגע לכך אומרת המשנה (בבא מציעא פ"ט מ"ו):

המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא - מנכה לו מן חכורו, אם אינה מכת מדינה - אין מנכה לו מן חכורו.

כלומר כאשר בעיה מסוימת פגעה בכלל השדות במדינה, על המשכיר לספוג את הנזק על חשבון דמי החכירה שמגיעים לו. נחלקו הפוסקים האם עיקרון זה נכון גם בנוגע לשכירות פועלים. לדעת המהר"ם מרוטנבורג¹³ אם האונס מוגדר 'מכת מדינה', ההפסד כולו על בעל הבית:

אם הביטול של המלמד מחמת גזירת המושל שבעיר ואי אפשר למלמד ללמוד הוי מכת מדינה ויהא (הפסד¹⁴) [ההפסד¹⁵] של בעל הבית.

כדעת המהר"ם פסק הרמ"א¹⁶ שבאונס המוגדר 'מכת מדינה', המונע את המשך העסקת העובד, ההפסד כולו על בעל הבית, ועליו לשלם את שכר העובדים שנמנע מהם לעבוד. לדעת הפוסקים הללו, הבסיס לחיוב הפועל במקרה של אונס הינה שמזלו הרע גרם, ולכן במקרה של אירוע רחב, שבוודאי אינו קשור למזלו הרע של הפועל, אין סיבה להטיל עליו את החובה לשאת בנזקי ביטול ההתקשרות¹⁷. אמנם נחלקו הפוסקים: יש הסוברים שהטלת החיוב על בעל הבית הינה אוטומטית, בלי קשר לשאלה במי פגעה 'מכת המדינה'¹⁸, בעובד או במעביד. ויש הסוברים שהטלת החיוב על בעל הבית היא רק במקרה ש'מכת המדינה' פגעה ביכולת בעל הבית להעסיק את הפועל, אך לא במקרה ש'מכת המדינה' פגעה ביכולתו של הפועל לעבוד אצל בעל הבית¹⁹. אולם פוסקים רבים²⁰ חולקים על הרמ"א וסוברים כי החיוב של הפועל במקרה של אונס אינו קשור

12. ראה מאמרו של הרב צבי יהודה בן יעקב, תחומין יב עמ' 216 שמסכם השיטות השונות בעניין זה.

13. הובא במרדכי, מסכת בבא מציעא פרק השוכר את האומנין סי' שמג.

14. גירסת הסמ"ע, חו"מ סי' שכא ס"ק ו, ראה להלן.

15. גירסת הרמ"א, חו"מ סי' שכא סעי' א.

16. רמ"א שם. כדעת הרמ"א פסק הש"ך, ס"ק א; ובעל ערוך השלחן, חו"מ סי' שלד סעי' י; וכן כתב הרב ישראלי, תחומין יב עמ' 221; והרב יעקב אריאל, באהלה של תורה א, חו"מ סי' קח.

17. כך כתב ערוך השלחן, חו"מ סי' שלד סעי' י: 'דטעמא דמכת מדינה ההפסד הוא על הבעה"ב משום דמשמיא הוא דגזרו עליה'. וכן נכתב בשו"ת נפת צופים, חו"מ סי' שמו (רבי מרדכי ברדוגו, מרוקו, המאה ה-18) ובשו"ת שאילת שלום, (רבי שלום טויבש, גליציה, המאה ה-19).

18. כך כתב בשו"ת אבני שיש א, סי' נא (רבי שאול אבוטבול, מרוקו, המאה ה-18): 'אפי' בהיכא שגזירת המושל היתה על הפועל שהוא המלמד ואי אפשר לו ללמד מחמת גזירת המושל אפילו הכי אמרינן שההפסד על בע"ה'.

19. כך סבור החכמת שלמה, בהגהותיו לשו"ע שם, וכן כתב ערוך השלחן, שם, וז"ל: 'כשהפועל או המלמד בעצמו ברח ג"כ מיד בהתחלת האונס והשמיטו את עצמם מהמלאכה בעוד שיכלו לעשות, למה יסבול הבעה"ב? דטעמא דמכת מדינה ההפסד הוא על הבעה"ב משום דמשמיא הוא דגזרו עליה ולא שייך זה אלא כשנתבטל הפעולה רק מצד הבעה"ב ולא כשנתבטל מצד הפועל והמלמד גם כן'.

20. הסמ"ע, חו"מ סי' שכא ס"ק ו, הקשה רבות על שיטת הרמ"א, וז"ל: 'אין טעם להדבר, כי מאחר שגזר המושל שלא ללמד הוא דבר שאינו שכיח ולא הוה ליה למידע לא להבעה"ב ולא להמלמד, ובכהאי

למזלו אלא לעובדה שאין תשלום שכר בלא עבודה²¹. אם כך אין מקום להבחין בשכירות פועלים בין אונס פרטי לאונס כללי, ואין לחייב את בעל הבית בתשלום כל²² שכרו של הפועל, גם במקרה של 'מכת מדינה'.
למעשה נראה שהואיל והדבר נתון במחלוקת בין הפוסקים, לא ניתן להוציא את השכר מיד המעביד המוחזק בממון²³. אולם ראוי להגיע על כך להסכמה ולפשרה, ולחלוק את ההפסד בין העובד לבין המעביד²⁴.

ה. תשלום שכר על היעדרות במצב הירום - עמדת החוק הישראלי

בדומה להכרעת ההלכה למעשה, החוק קובע כי על התקופה שנבצר בה מהעובד לעבוד בשל מצב החירום, אין המעביד חייב לשלם שכר לעובדו. זאת בין אם המצב השפיע על יכולתו של העובד להגיע למקום עבודתו ובין אם המצב השפיע על יכולתו של המעביד להמשיך בשגרת העבודה. אולם בעבר, בעקבות תקופות של לחימה באזורים שונים,

גונא קי"ל דהוה פסידא דמלמד ודפועל דהן באים להוציא כמבואר בגמרא ובפוסקים... ולא חילקו שם בין מכת מדינה לאין מכת מדינה... וסברא זו לא מצינו בשום מקום, ואדרבה מסתברא לומר כיון דמכת מדינה היא - המשכיר והשוכר שוין בהדבר ואין לומר דמזלו דשום אחד גרם, ונחזור לכללנו המוציא מחבירו עליו הראיה. דברים דומים כתב גם הגר"א, בביאורו לשו"ע, חו"מ סי' שכא ס"ק ז. בעקבות קושיות אלו פסק הנתיבות, סי' שלד ס"ק א, שאין מקום לחייב את המעסיק לשלם לעובד כל שכר על תקופה שלא עבד בפועל. וכך הורה לנו הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, בנוגע לשכר עובדים בזמן מבצע 'עמוד ענן', שבו מפעלים רבים בדרום הארץ הושבתו, שאין העובדים זכאים לשכר.

21. גם אם נאמר כי הסברא היא שאין הפסד בלא אחראי לו, הרי שאונס זה אינו בהכרח בלתי ניתן לחיזוי.

22. הסמ"ע (הנזכר לעיל) מודה במקצת לרמ"א, ומסכים כי לדעת המהר"ם, מכיוון שהאונס פגע בשני הצדדים, יש לחלוק בהפסדים בין המעסיק ובין העובד; וז"ל: 'או לפחות יהיה ההפסד על שניהן כמו... בשכר ספינה סתם ליין סתם ונטבעה שחולקין... גם במלמד זה שגזר המושל שלא ללמד יחלוקו...'. הסמ"ע מדייק זאת מלשון המהר"ם: 'לא כתב ויהא ההפסד על הבעה"ב בה"א הידיעה דהוי משמע הפסד הידוע דהיינו כל ההפסד, אלא כתב ויהא הפסד על הבעה"ב, ונראה לע"ד פשוט דכונת המרדכי בשם מהר"ם היא דגם לבעה"ב יהיה הפסד, דהיינו יחלוקו כמו שאמרו בספינה הנ"ל'. לדעת הסמ"ע הסכים עקרונית גם החתם סופר, שו"ת חו"מ סי' קסא.

23. כך מסיק שו"ת אדמת קודש א, חו"מ סי' סז; הראשל"צ רבי נסים חיים משה מזרחי, ירושלים, המאה ה-18) וכך כותב החתם סופר, בספר הזיכרון לחתם סופר, עמ' נא, בנוגע לשאלה זו: 'אני דין תורה לא ידעתי...!'

24. כך מציע החתם סופר, שם, במקרה שארע בקהילתו בזמן מלחמות נפוליון, ואימץ את דעת הסמ"ע בתור בסיס לפשרה בהסכמה בין הצדדים. ראוי לציין כי החתם סופר עצמו בתור מעסיק, החמיר על עצמו ושילם לעובדיו את כל שכרם; וז"ל: 'דין תורה לא ידעתי ואני משלם לשכירים שלי שכרם משלם בלי נכוי פרוטה ואתם תבצעו הדין על דרך הפשר לשלם החצי ויפסיד המלמד החצי'. מעניין לציין כי גם המהר"ם מרוטנבורג עצמו בשו"ת, דפוס פראג, סי' שפח, מגיע למסקנה דומה (אם כי במקרה של שכירות בית ולא שכירות פועלים), וכותב כי כיוון שיש ספק, אולי היה ניתן לממש את השכירות על ידי אדם אחר, יש מקום לחלוק בהפסד בין השוכר למשכיר. וכך מסיק להלכה ספר ארחות המשפטים, כלל ז סימן י (רבי אברהם כ"ץ. אירופה, לפני השואה).

נחתמו הסכמים קיבוציים אשר חייבו את המעבידים לשלם לעובדים את שכרם למרות היעדרותם מהעבודה, ובמקביל הוקם מנגנון פיצוי מטעם המדינה אשר פיצה את המעסיקים על תשלומים אלו ('ההסכם להגנה על עובדים באזור הגבלה'). הסכמים אלו מחייבים גם על פי דין תורה. זאת הן בשל העובדה שסוף סוף מתאימים הם לשיטת הרמ"א שהובאה לעיל, שלפיה במקרה של 'מכת מדינה' יש לשלם לעובד גם עבור התקופה שלא עבד בה, הן בשל העובדה שאין מדובר בחקיקה אלא בהסכם קיבוצי, הנחתם בהסכמת כל הצדדים²⁵, והן בשל העובדה שאינו בא לשנות דבר בחיובי המעביד כלפי העובד. המעביד אינו נדרש לשלם מכיסו עבור עבודה שלא נעשתה לו, אלא הוא מעין 'צינור' להעברת כסף מהמדינה לעובדים. ההעברה נעשית דווקא באופן זה, כדי לשמור על זכויות העובדים במובנים רבים אחרים.

סיכום

א. לעובד ומעביד אשר התקשרו ביניהם ביחסי עבודה יש מחויבות מוסרית ומשפטית להתקשרות ביניהם, אשר אין לבטלה אלא במקרים של הכרח גמור.
ב. עובד שנבצר ממנו להגיע לעבודתו עקב מצב הביטחון אינו חייב לשאת בתוצאות הכספיות של היעדרותו המוצדקת, אך אין הוא זכאי לשכר על תקופה זו.
ג. מעביד אשר נאלץ לסגור את שערי מקום העבודה משיקולים של שמירה על בטחון העובדים, אינו חייב לשלם לעובדים את שכרם על התקופה שבה היה המפעל סגור.
ד. אם לאחר המלחמה ייחתם הסכם קיבוצי אשר יוחל על כלל העובדים במשק, ולפיו יהיה לשלם שכר לעובדים גם על התקופה שנבצר מהם לעבוד בה - הסכם זה יהיה מחייב גם על פי ההלכה.

25. מעמדם ההלכתי של הסכמים קיבוציים וצווי הרחבה.